

Ս Ի Ո Ն

ԻՖ. ՏԱՐԻ — ՆՈՐ ՇՐՋԱՆ

1948

ԱՊՐԻԼ

ԹԻԻ 4

ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ

ԱՐԵՒՄՏԵԱՆ ՔԱՂԱՔԱԿՐԹՈՒԹԻՒՆՆ ՈՒ ԻՐ ՃԱԿԱՏԱԳԻՐԸ

Հճեւորական արտայայտութիւն մը չէ այեւս՝ երբ կ'ըսենք թէ աշխարհը կ'ապրի իր մեծագոյն տագնապներէն մին։ Քաղաքակիրթ կոչուած աշխարհը զխաւորաբար, ինչպէս կը հաստատեն ընկերային գիտութեանց խուզարկունները, կ'անցնի շրջանէ մը՝ որ շատ նման է հին աշխարհի վախճանին։

Արեւմտեան քաղաքակրթութիւնը, արդիւնք յունական և քրիստոնէական մտահայեցողութեանց և ԺԸ. դարու եւրոպական ճարտարաբանութիւն, ինչպէս նաեւ Ի. դարու ամերիկեան կատարեալ քէմիսիին և իրագործումներուն, տակաւ կը կորսնցնէ իր հոգեկան խարխիւները։ Սկզբունքներն ու աւանդութիւնները որոնք դեռ երէկ կը վարէին կեանքը արեւմտեան քաղաքակրթութեան, դադրած կը թուին իրենց դերէն, և ասիկա կը բերէ յուսահատութիւն բոլոր անոնց՝ որոնք հաւատածով կը կենան տակաւին մարդկութեան յառաջդիմութեան ճամբուն։

Արեւմտեան քաղաքակրթութիւնը, ինչպէս ըսինք, արդիւնք է գերագանցօրէն յոյն դասական մշակոյթին և քրիստոնէական ոգիին։ Յոյն մշակոյթը մեզի պիտի բերէր որոշ և անփոփոխելի հասկացողութիւնը իրերուն և մարդկային մտքի յատկութեանց, ազատագրելով միտքը իր նախապաշարունակէն և բոլոր ոչ բանաւոր հայեցողութիւններէն, ընծայելով մեր հասկացողութեան այսկերպ չափ և համեմատութիւն, ինչպէս իրերու այնպէս ալ ժամանակի նկատմամբ։ Իսկ Քրիստոնէութիւնը ոչ միայն պիտի ոգեղինէր և դրութեան մը վերածէր հին քաղաքակրթութեան՝ զխաւորաբար յունական, հայեցողութիւնները, այլ մարդ էակին պիտի ընձայէր գերազանց դեր ու ճակատագիր, կապելով զայն Աստուծոյ։ Տակաւին երէկուան դասական մշակոյթը եւրոպայի, որ կը ներշնչուէր և կ'առաջնորդուէր զխաւորաբար քրիստոնէա-

թեան ոգիէն, մարդը կը նկատէր ոչ միայն բանաւոր և կատարելութեան դացող էակ, այլ արժէք մը և պատկեր Աստուծոյ։ Յոյն դասական մտածողութեան մէջ մարդը մտածող և իրերուն տիրապետել զիտցող էակ մըն էր։ Աւետարանով ան կը սահմանուէր անմահութեան, միացնելով իր ճակատագիրը Աստուծոյ։ Այս կերպով անհատը իր մարդկային միշավայրէն կը փոխադրուէր գերբնական մարդի մը մէջ, և իր գործունէութիւնը կը դառնար գերազանց և ապագային մէջ իրեն սպասող ճակատագրի մը շուրջ։ Այս հասկացողութիւնը անհատի մասին, ժառանգուած ինչպէս ըսինք, հնուէրէն, յատկաւ և գերապատկուած քրիստոնէութեամբ և յրդեղուած ԺԼ. դարու արեւմտեան մտածողութեամբ, հիմնաքարը պիտի ըլլար արդի ռամկավար կարգերուն։

Ճարտարարուեստական յեղաշրջումը սակայն Արեւմտեան քաղաքակրթութեան մէջ պիտի մտցնէր նոր տարր մը, ստեղծելով քէֆօն մը, բողոքովին տարբեր հին յունական և միջերկրականեան ժողովուրդներու գիտութեանց հետագոտութենէն եւ օգտագործումներէն, մարդուն տիրապետութեան ներքեւ դնելով նիւթական աշխարհը և բազմապատկելով մարդուն արտադրելու կարողութիւնը։ Գիտութիւնը այլեւս կը դադրէր հայեցողական ըլլալէ և կը դառնար կարապետ և օժանդակ ճարտարարուեստին։

Անհրաժեշտ հաւասարակշռութիւն մը պիտի կրնար ներդաշնակել այս երբեակ գործօնները, որպէսզի մարդը կարենար պահել իր հակակշիռը։ Դժբախտաբար սակայն արդի ճարտարարուեստը այնքան ընդարձակած է իր տիրապետութիւնը որ մարդը այլեւս այսօր արժէք մը չէ, ազատութիւնը՝ գերազոյն իրաւունքը մարդուն կապտուած է իրմէն, ընկերութիւնն անգամ տակաւ կը վերածուի անհոգի զանգուածի մը։ Այս իրողութիւնները ոչ միայն իր նուազման կ'առաջնորդեն մեր արդի քաղաքակրթութիւնը այլ կը յեղաշրջեն անոր նկարագիրը, ոգին։ Այսօր Արեւմտեան քաղաքակրթութեան սպառնացող վտանգը անհատին արժեգրելումն է։ Այժմու աշխարհը ուրիշ արժէքներու կը նայի։ մարդէն, ազատութենէն եւ ճշմարտութենէն վեր կը դասէ ոյժը, քէֆօնը, ցեղը եւ պետութիւնը, ընկրկումի եւ նահանջի մատնելով այսկերպ քրիստոնէութիւնը եւ դասական մշակոյթը դարերուն որ կը պատմուճանէր այդ ոգին։

Միւս կողմէն սակայն արեւմուտքը համոզուած է թէ մարդը առանձինն կրնայ շինել իր ճակատագիրը։ Կը խօսի Աստուծոյ մասին բայց հաշուի չառնելով դայն։ Ասիկա քրիստոնէութեան աշխարհականացումն է ինքնին։ Այս կերպով շեշտը կը դրուի ընկերային և նիւթական յառաջդիմութեան վրայ։

Պրոմէթէոսը խորհրդանշիչ ու նախանայրն է արդի ճարտարարուեստին, այժմու մարդը յանդգնած է գողնալ երկնային հուրը, և սակայն պատժուած իր այդ ձեռներեցութեան մէջն իսկ։

Տխուր երկրորդ ախտանիշը՝ արդի Եւրոպան դաւանանք չունի, ոչ մէկ բանի կը հաւատայ։ վերցուցած կրօնի թելադրանք եղող բարոյականը, անոր տեղը դրած է իրեն յատուկ բարոյական մը, որ բարոյական ըլլալէ աւելի՝ վարձագիծ է, ժամանակին ու եղանակին համաձայն փոխուող։

Սակայն դիւրին չէ անտարբեր ուրացումով կործանել կամ լքել այն շեղ երեւոյթը որուն անունն է Արեւմտեան Փաղաքակրթութիւն, գործը՝ գրեթէ բացառաբար քրիստոնէայ բարոյականով տողորուած և ապրած ցեղերու։

Քրիստոնէութիւնը, պաշտպանն է մարդուն գերազանցութեան, այսու գերազանց մղիչը մարդկային յառադիմութեան: Արեւելքի հին քաղաքակրթութեանց մեծ ժողովուրդները, որոնք զուրկ մնացին քրիստոնէութեան բարիքէն, այսօր մեզի կը պարզեն ոչ միայն արաբական համապատկեր մը, որ ոչ միայն համեմատելի չէ Արեւմտեան Քաղաքակրթութեան փարթոմ տեսարանին, այլ եւ ազատութեան իսկ է երբեմնի վաղանցուկ պայծառութեանց:

Ընկերաբաններ, իմաստասէրներ, կրնան զանազան ազդակներ հնարել այդ իրողութիւնները վերլուծելու և կշռելու, աւելի դիւրին չէ՞ սակայն Արեւմտեան Մշակոյթին փառքը փնտռել, գտնել ու հաստատել պարզագոյն իրողութեան մը մէջ, որ քրիստոնէական կրօնի խորքը կը կազմէ: Կ'անկարկենք կատարելութեան ձգտումին, ոգեղէն արժէքներու արդար գնահատումին, կեանքը աշխարհին միայն չվստահելու հեռահայեաց ըմբռնողութեան, որոնք բոլորը մէկ, մեզի կը մատուցուին քաղցր, տարօրէն մարդկային պատգամի մը մէջ — երկընքի արքայութեան ձգտումին:

Առերեւոյթ անկարկ մը ժամանակակից կեանքին վրայ, և քրիստոնեայ արժէքներու նահանջը մեր մէջ, թերեւս զմեզ զառածէ ուղիղ դատողութենէն, և մղէ գերգնահատելու մեր տկարացումը քաղաքակրթութիւն տեսնել հոն, ուր մեքենաներ կան, ուր վայելք և հեշտանք կը տիրեն: Բայց իրերուն խորը թափանցողները միայն զիտեն թէ բուն մշակոյթը ծածկուած կը մնայ, ան է իրական զգպանակը քաղաքակրթութիւնները յառաջ մղող: Այդ ազդակը հոգին միայն կրնայ ըլլալ. եւ ո՞ր վարդապետութեան մէջ ան այնքան պայծառ է եւ իրաւ, որքան քրիստոնէութեան:

Քրիստոնէութիւնը ամէն բանէ աւելի, մարդկային հոգիին արժէք տուող կրօնն է. անոր շնորհիւ ազատագրութեամբ մարդը բնութեան ոյժերու տիրապետութենէն, այն տարրերէն՝ որոնցմով շրջապատուած ապրեցաւ հեթանոս մարդկութիւնը դարերով: Ու քրիստոնէութիւնը միայն կրնայ փրկել այսօր մարդը մեքենայի գերութենէն և դժոխային ոյժերու սարսափէն:

Պատմութեան միւս մեծ կրօնները, Աստուծոյ կը հաւատան միայն, քրիստոնէութիւնը կը հաւատայ ոչ միայն Աստուծոյ, այլ նաեւ մարդուն, ուր Աստուած՝ մարդացած, ու մարդը աստուածացած է:

Մարքսիզմը՝ որ կը յաւակնի մեր օրերու վերջին և կարելի վարդապետութիւնը ըլլալ, իր գաղափարաբանութեանը մէջ, մարդուն մտածումն ու գործունէութիւնը բխման կը բերէ նիւթական իրականութենէն: Հոն մարդը կը մղուի առաջ փոխան հոգեկան ազդակներու, նիւթա-ընկերային ուժերէ, որոնք դուրս կը մնան իր էութենէն: Աւելի պարզ բացատրութեամբ, ինչպէս կը տեսնուի, նիւթը Մարքսիզմի տեսութեան մէջ օժտուած է ազատութեամբ, կեանքով. սակայն նիւթը չի կրնար ազատ և գործօն ըլլալ, ասոնք հոգիին յատկանիշերն են միայն:

Քրիստոնէութիւնը, ընդհակառակն, կը բարձրացնէ անհատը իր միջավայրէն, օժտելով զայն հոգեկան ազատութեամբ, ասով ան վեր կը մնայ նիւթէն ու աշխարհէն, անոնց պատկանելով հանդերձ: Այժմու ընկերա-իմաստասիրական վարդապետութիւններու մէջ, մարդը ինքզինքին չի պատկանիր իր ներքին ապրումներով, այլ մաս կը կազմէ նիւթին, մեքենային, և գործիք մըն

է ընկերութեան, տէրութեան, դասակարգին: Ահաւասիկ հոս է Արեւմտեան Քաղաքակրթութեան նուազման տխրանիչերը, ու մանաւանդ նախնային քրիստոնէութեան:

Ըօինք արդէն թէ Արեւմտեան Քաղաքակրթութիւնը, որ առաւելաբար Միջերկրականեան է, իր անկումին մօտ է, եթէ նոյնիսկ արդի Ամերիկան կամ Ռուսիան իրենց երկիրը փոխադրել ուզեն այդ մշակոյթը, անոր տալով նոր ձև ու նկարագիր, պիտի չկրնան ապրեցնել զայն, վասնզի աշխարհագրականօրէն, վերոյիշեալ տափաստանային և ընդարձակ երկիրներու վրայ միայն զանգուածներու յատուկ քաղաքակրթութիւն մը կրնայ յառաջ գալ, որ ժխտումն է անհատապաշտ քաղաքակրթեան, որ Արեւմտեան Եւրոպային է, որ Քրիստոնէութեանն է առաւելաբար: Ամբողջ հին քաղաքակրթութիւնը, կեանքի նեղ պարագայապաշտ հասկացողութեան պարունակէն չէ ուզած շատ հեռանալ: Յոյներ և Հռոմէացիք, կեանքը տեսնան մեր աշխարհի համար միայն: Իրենց երկիրքը, դժոխքն ու արքայութիւնը, դադարում մըն է, քարացում մը, կեանքէն հիմնովին անշատում մը, ճիշդ հակառակը քրիստոնեայ երկնքին որ շարունակութիւն մըն է, աճում մը, անհունացում մը: Դէպի յառադիմութիւն և յաւերժութիւն այս ձգտումը քրիստոնէութեան նուէրն է մարդկութեան:

Արդի քաղաքակրթութեան ընթացքը իր բարոյական և իմաստասիրական հեռանայեացքով կը թուի թէ կը մօտենայ հին աշխարհի մտածողութեան, երբ անիկա տակաւին չունէր Քրիստոնէութեան բարիքը: Մեր օրերու պատմութիւնը պայքարի զ'առաջնորդէ մարդկային միտքն ու ընկերութիւնը, ազատութիւնն ու պէտքը, անհատն ու ընկերութիւնը և մարդկային այս ոյժերը հոգեկան կեդրոնի մը կապուած չեն դժբախտաբար, վասնզի Քրիստոնէութեան հակաշիւղը կը պակսի տակաւ արդի ընկերութեան հոգեկան ու մտաւոր ձգտումներէն:

Փրկել Արեւմտեան Քաղաքակրթութիւնը, կը նշանակէ ազատագրել անհատը զանգուածէն ու մեքենայէն, և հուստալ անհատի ազատութեան՝ հաւատալ է Քրիստոնէութեան դերին:

